

Gerard Boter & Floris Leest

LEVEN ALS STOÏCIJN OF NIET?

ISVW
UITGEVERS

Gerard Boter & Floris Leest

LEVEN ALS STOÏCIJN OF NIET?

ISVW UITGEVERS

Inhoud

	Woord vooraf	7
	DEEL I ACHTERGROND	
1	Op weg naar de Stoa	11
2	Van de oudheid tot nu	19
	DEEL II WOEDE	
3	De boze stoïcijn	33
4	Woede als collectieve kracht	47
	DEEL III VRIJHEID	
5	De vrije wil	63
6	De compromisloze stoïcijn	73
	DEEL IV BLINDE VLEKKEN	
7	Een rimpelloos bestaan	85
8	Waar blijft de vrouw?	101
	DEEL V HET LOT	
9	Omgaan met het noodlot	121
10	Shoppen in het stoïcisme	141
	Verder lezen	159

Woord vooraf

Tijdens de Nacht van de Filosofie in De Brakke Grond in Amsterdam op 1 april 2022 gingen Floris Leest en Gerard Boter met elkaar in debat over de vraag in hoeverre de filosofie van de Stoa als leidraad kan dienen voor de mens van de 21^e eeuw. Het debat werd gemodereerd door Marthe Kerkwijk.

Floris heeft gedurende meerdere perioden van zijn leven geprobeerd te leven als stoïcijn. Eerst tijdens zijn studie wijsbegeerte, waar het hem bijna twee jaar gemoedsrust bracht, tot hij verliefd werd en ontwaakte uit zijn ‘stoïcijnse coma’. Na te zijn afgestudeerd op de stoïcijnse ethiek heeft hij opnieuw geprobeerd volgens hun gedachtegoed te leven, ditmaal als intensief experiment waarvan hij verslag deed op zijn YouTube-kanaal *Floris Leest*. Een ‘zeventjesfilosofie’, noemde hij het na afloop, een leven zonder pieken en dalen, even opwindend als het vlakke landschap van de Flevopolders.

Gerard is emeritus hoogleraar Grieks aan de Vrije Universiteit. In zijn onderzoek heeft hij zich onder andere beziggehouden met het werk van Epictetus, een Griekse stoïcijn die leefde in de eerste en tweede eeuw van onze jaartelling. Anders dan Floris beperkt hij zich tot het stoïcijns aanvaarden van alledaagse ongemakken als lekkende waterleidingen en bussen die niet rijden – ook al lukt dat niet altijd. Toen hij eens tierde over een scheur in een spiksplinternieuwe broek wees zijn jongste dochter hem er fijntjes op dat hij die scheur moest accepteren als een geschenk van het lot.

Het debat begon met een aanval van Floris op het stoïcijnse gedachtegoed. Het gesprek dat zich hierna ontspoon had kunnen uitlopen op

een welles-nietesdiscussie, waarbij Gerard de aanvallen van Floris pareerde, maar dat gebeurde niet. Het werd meer een gezamenlijke verkenning van allerlei aspecten van het stoïcisme.

Na afloop bleven Gerard en Floris de mooie en minder fraaie kanten van het stoïcisme bespreken, ditmaal op de gang. Uren verstreken, waarin de argumenten over en weer vlogen, over de politieke kant van de stoïcijnse filosofie, haar omgang met emoties en hoe dit denken zich vertaalt naar de huidige tijd. Het gesprek eindigde slechts omdat een van de twee een trein moest halen.

Toch was dit einde slechts een tijdelijke pauze. Marthe stelde voor dat zij hun gesprekken zouden voortzetten en daar een boek van zouden maken. Op de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW) werd ook uitgever Florian Jacobs enthousiast over dit idee. In de periode juli-december 2022 hebben Gerard en Floris een aantal gesprekken gevoerd, op verschillende locaties; deze gesprekken zijn integraal als audiobestand opgenomen. In de gesprekken zijn verscheidene thema's van het stoïcisme verkend, zoals woede, de vrije wil en de rol van het noodlot. Dit boek bevat de weerslag van deze gesprekken.

De opnamen van de gesprekken zijn uitgetypt door Manouk Hogeburg en Emma Trijsburg, stagiairs bij de ISVW. Floris heeft vervolgens een indeling in hoofdstukken gemaakt. De tekst is daarna zorgvuldig geredigeerd door Francien Homan. Na enkele correctierondes is het werk uitvoerig becommentarieerd door Peter Huijzer, redacteur bij de ISVW.

We danken alle genoemde personen heel hartelijk voor hun steun, hulp en commentaar.

Gerard Boter
Floris Leest

DEEL I
ACHTERGROND

Op weg naar de Stoa

Floris: En, Gerard, ben je het al met mijn kritiek op de Stoa eens?

Gerard: Nee, Floris, want dan hadden we hier nu niet in deze prachtige bossen bij Leusden gezeten. Maar voordat we verder van gedachten wisselen over jouw bezwaren tegen de Stoa, zou ik je graag iets willen vragen wat je me toen tijdens de Nacht van de Filosofie niet hebt verteld.

Floris: En dat is?

Gerard: Hoe je bij het stoïcisme bent gekomen. Want voor je intellectuele ommekeer noemde je jezelf op je YouTube-kanaal stoïcijjn, toch?

Floris: Ik heb voor een YouTube-video een viertal weken geprobeerd te leven als stoïcijjn, dat klopt. Maar dat was niet het begin van mijn kennismaking met het stoïcisme. Dat was al een jaar of tien eerder. Overigens heb ik mezelf nooit stoïcijjn genoemd, hoor. Enfin, over dat labelen komen we later wel te spreken.

De eerste keer dat ik van de stoïcijnen hoorde moet op een vakantie in Oostenrijk zijn geweest. Mijn ouders hadden me meegesleept naar een museum. Ik was doorgelopen naar de museumwinkel en liep naar buiten met *A Short History of Philosophy*. Het biedt een overzicht van een stuk of veertig denkers en beschrijft hun leven en ideeën in steeds twee à drie pagina's. Bij de stoïcijnen bleef ik hangen omdat ze schreven over dingen waar ik iets mee kon, zoals het idee dat gelukkig zijn begint bij jezelf – een welkome boodschap als je je eenzaam voelt. Niet veel later dook ik de werken van de stoïcijnen zelf in en veranderde ik van

een bange plattelandsjongen in de grote stad naar iemand die onaange-
daan bleef, een steen te midden van alle drukte. Volgens mij heb ik toen
jarenlang niet gehuild. En ik ging zelfs de stoïcijnse lessen verkondigen,
door het schrijven van blogposts met titels als ‘Seneca over het verkwisten
van ons kostbaarste bezit: onze tijd’.

Gerard: Maar jij ervaart nu al een tijd weerstand tegen de Stoa.

Floris: Niet weerstand tegen de stoïcijnen zelf, maar wel tegen het klak-
keloos kopiëren van hun gedachtegoed en dat willen inpassen in het
nu. Ik heb het idee dat mensen ofwel academisch bezig zijn met de stoi-
cijnen, ofwel op een populistische manier naar een volledig psychologi-
sche toepassing zoeken, zoals ik jaren geleden ook deed. Ik denk dat
daar iets ontbreekt: een kritische lezing die zich niet alleen richt op de
vraag wat we nu nog aan het stoïcisme kunnen hebben, maar die zich
ook realiseert dat we niet alleen maar naar de ethiek kunnen kijken,
omdat bij de stoïcijnen ethiek en hun wereldbeeld met elkaar samen-
hangen. Als we iets uit hun ethiek kopiëren, wat nemen we dan onbewust
en misschien zelfs ongewild mee uit hun wereldbeeld? Denk aan hun
ideeën over wat een mens is, hoe onze emoties werken, wat de rol van
vrouwen is in een samenleving, de rol van kunst, de relatie tot je mede-
mens. Allemaal thema's die ik graag in deze gesprekken zou willen ver-
kennen.

Gerard: Mooie onderwerpen. En jouw ervaringen met de Stoa tonen
ook hoe het denken door verdieping kan opschuiven.

Floris: Inderdaad, eigenlijk is mijn verkenning van het stoïcisme tot nu
toe een tocht geweest van een inspiratiebron en reddingsboei voor de
jonge Floris, via intellectuele verkenningen op de universiteit, naar een
kritische liefde. Misschien is dat ook wel goed. Je hebt eerst een soort
heldenverering en later kom je erachter dat die stoïcijnen toch niet he-
lemaal geweldig zijn. Dan besef je dat ze mooie kanten hebben en kun
je nog steeds wel de schoonheid van hun filosofie inzien, maar hoeft je
ze niet meer op een voetstuk te plaatsen. Maar genoeg over mij. Hoe zit
het met jouw reis naar de Stoa?

Gerard: Ik zat op het gymnasium, nog in de tijd dat je in de hoogste klassen achttien uur per week Latijn en Grieks kreeg. Ik had het geluk ontzettend goede leraren te hebben die over allerlei onderwerpen uitgebreid konden vertellen, ook over filosofie. We hebben veel filosofische teksten van Plato en Cicero in de oorspronkelijke taal gelezen. Daarnaast hebben we ook het nodige geleerd over de Stoa en andere filosofische stromingen. Bij de Stoa had ik een beetje een dubbel gevoel.

Floris: Een dubbel gevoel?

Gerard: Aan de ene kant bewondering voor de consequentheid waarmee de grote stoïcijnen hun leven inrichten en dat proberen te doen volgens hun eigen leer, en aan de andere kant irritatie. Hun filosofie heeft toch ook wel iets kunstmatigs, iets robotachtigs. Je hoort ook vaak dat mensen de Stoa een kille, koude, letterlijk gevoelloze filosofie vinden, met als belangrijkste boodschap: ‘Het maakt allemaal niks uit wat er gebeurt. Je kind gaat dood, pech gehad; dan krijg je toch een nieuw kind, of niet. Maak je er niet druk om.’ Ik begrijp heel goed dat de Stoa die irritatie of agressie kan oproepen.

Floris: Toch ben je je ondanks die irritatie later veel meer met de stoïcijnen gaan bezighouden.

Gerard: Ja, maar echt pas veel later. Tijdens mijn studie klassieke talen heb ik ook stoïcijns teksten gelezen, vooral van Seneca. Zijn teksten vond ik boeiend geschreven, maar ook wel wat pedant. Toen ik in 1986 klaar was met mijn promotieonderzoek over de tekstoverlevering van Plato's *Politeia*, kwam ik toevallig in contact met het werk van Epictetus, een latere Griekse filosoof. Daar snapte ik eerst helemaal niets van. Toen heb ik een moderne uitgave met een Engelse vertaling en toelichtingen gekocht en dat verhelderde een hoop. Ik zag toen dat het *Encheiridion*, het *Handboekje*, voor het laatst in 1798 was uitgegeven en toen dacht ik: Aha, daar ligt een mooi nieuw project, ik ga een nieuwe editie van de Griekse tekst maken. Daar heb ik me vervolgens naast mijn werk als leraar op de middelbare school tien jaar mee beziggehouden. Dus door stom toeval ben ik met de Stoa in contact gekomen en heb ik

De stoïcijnse filosofie is ongekend populair in Nederland. Ze is dankzij haar heldere wijsheden een welkom toevluchtsoord voor wie een levensfilosofie zoekt. Maar heeft deze antieke filosofie wel echt wat te bieden aan ons eenentwintigste-eeuwers?

In gesprek met elkaar onderzoeken classicus Gerard Boter en ervaringsstoïcijn Floris Leest de zin en onzin van de stoïcijnse filosofie. Kunnen we een filosofie die slavernij zag als een *fact of life* als leidraad hanteren? Hoe pak je mondiale vraagstukken aan vanuit een individualistische filosofie? Werkt een kalme houding altijd of mag je ook weleens flink boos worden?

In *Leven als stoïcijn. Of niet?* verdiep je je samen met twee kenners in de filosofie van de stoïcijnen, aangereikt met de nodige humor en zelfspot. Zo ontdek je zelf of je al dan niet (een beetje) als een stoïcijn wil leven.

